SAN GWANN U L-GIRADI

Hi ħaġa minn awl id-dinja li meta tiġi il-festa ta' xi qaddis kbir, issemmih u taħseb fuqu. Għal hekk billi f'Ġunju, kienet il-festa ta' san Ġwann il-Għammiedi, l-aħħar u l-akbar qaddis tal-Għaqda l-Qadima, jaqbel li ngħidu xi ħaġa fuqu, għax inkella nħossu fina li nqasna minn xi dmir.

San Ġwann ma tistax tikteb, anqas fil-qosor il-ħajja tiegħu, għax minnha ma nafux għajr xi żewġ farkiet. Imma hemm ħaġa li minn għalija rrid ingħidha, għax ilha fuq ras ilsieni żmien. Għax jien (kliem bejnietna), ma nemmenx li san Ġwann kien jiekol il-ġiradi, bħal ma jinsab miktub fiż-żewġ Evanġelji, ta' san Mattew u ta' san Mark. Jien naħseb li, dak il-kliem kif jinqara issa, huwa żball ta' kopista. Fl-Evanġelju ewlieni, dak li kiteb san Mattew, naħseb jien, ma kienx miktub hekk.

Kull min iħobb jaqra l-Evanġelju, hawn Malta wkoll, kull ħadd jaf li kien fih xi kliem mittieħed b'ieħor, u li għad hemm xi ftit issa wkoll. Għax meta nkiteb l-Evanġelju, u żmien twil wara, ma kienx hawn matbgħa. In-nies kienu jiktbu dejjem bl-idejn. Li wieħed jegħlet fil-qari hu u jtenni kitba minn fuq kitba oħra, hi ħaġa ħafifa kemm tista' tkun.

Għaliex naħseb hekk — Hemm miktub, mela, fil-bidu tal-Evanġelju, li san Ġwann il-Għammiedi kien liebes qmis tas-suf tal-ġemel, u mħażżem bi ħżiem tal-ġild ma' dwar qaddejh. *U iklu kien ġirâd* (plural) *u għasel xôri.*

Min ma jafx il-Palestina, f'dan il-kliem ma jara xej għarib. Jaħseb aktarx li f'dak il-pajjiż hemm ħafna ġirâdi, u li n-nies jieklu minnhom bħal ma Malta nieklu l-bebbux. Imma min jaf il-Palestina jaħseb ħaġa oħra. Għax f'dal-kliem hemm *improbabiltà* kbira ,kif sa naraw hawnekk.

San Ġwann kien iħabbar taħbiru fuq ix-xatt tax-xmara tal-Ġurdan, f'naħa jgħidulha l-Ħoġla, ftit 'il fuq minn fejn ix-xmara tixteħet fil-Baħar il-Mejjet. Ix-xmara fiha s-siġar fuq iż-żewġt ixtut tagħha, imma wara dawn is-siġar, in-naħa l-waħda u l-oħra, ma hemmx ħlief barr: xôri kbir ta' art niexfa u mielħa, mingħajr ebda atar ta' ħaxix. Jekk issaqsi lil xi ħadd li mar il-Palestina, jgħidlek xorta waħda bħal ma qiegħed ngħidlek jien. Issa, l-ġirâdi jgħixu qalb il-ħaxix għoli, bħas-silla, jew inkella qalb ix-xewk u l-għaxeb ta' xi wied. U hawn ukoll, ma jkunx hemm għajr waħdiet. Aħseb u ara kemm kien hemm ftit f'dawk l-erba' siġriet ta' xatt il-Ġurdan, li warajhom, għajr art niexfa ma hemm xej.

Ara kemm hu hekk: fis-27 ta' Diċembru tas-sena 1925, aħna, x'erbat iħbieb u qassis, morna nduru dawra bil-karozza 'l hemmekk. L-ewwel morna ngħumu fil-Baħar il-Mejjet, u minn hemm soqna lejn il-Ġurdan. Hemm il-qassis qaddes taħt is-siġar (għax kien ġieb artal żgħir miegħu, jingħalaq bħal kaxxa) u aħna tqarbinna u smajna l-quddiesa. Wara ħadna *breakfast* ġewwa għarix kbir tal-Għarab fuq xatt ix-xmara, imbagħad irkibna dgħajsa, u wieħed Għarbi qadef bina 'l fuq. Fl-aħħar, meta għidnielu, telaqna niżlin mas-

sejr tal-ilma, u kif ġejna fejn konna qabel, tlajna l-art. Wara qagħdna nduru ftit u tlaqna minn hemm. Ma' tul dan il-ħin kollu, dawra ta' xi siegħa u nofs, ma rajniex ġirâda! Anqas waħda biss. Jekk mela fuq ix-xmara ma hemmx ġirâdi, minn fejn kien jaqbadhom san Ġwann?

Ġirâdi u sriep — Issa oħra. Hu minnu li dawk il-Għarab li jgħidulhom *Bedu*, li ma għandhomx dar, imma li dejjem jiġġerrew minn wied għal wied, bil-għanem tagħhom, li jgħammru taħt għarejjex li jġorruhom magħhom kull fejn imorru, drabi jieklu xi ġirâda. U jieklu s-sriep ukoll! Is-serp, meta jaqbduh, jaqtgħulu xiber min-naħa ta' rasu u xiber ieħor, jew ftit anqas min-naħa ta' denbu u jqaxxruh u jixwuh; jgħidu li hu tajjeb ħafna: togħma ta' ħut. Lil ġirâdi wkoll, ma jeklu-homx kollha: jieklu ż-żaqq tagħhom biss. Is-sidra, u r-ras, u s-saqajn u s-skieken, li jkunu jebsin, jarmuhom. Tafu kif ikunu l-ġirâdi. Għalhekk, raġel, biex jgħix bihom, li bħal ma għedna jiekol minnhom iż-żaqq biss, kien irid xi ratal żquq tal-ġirâdi kull jum! Mela x'kellu jagħmel san Ġwann, ixandar il-kelma t'Alla, jew jiġri wara l-ġirâdi? Ara ma jkunx hemm min jaħseb li dik is-sena kienu daħlu l-ġirâdi fil-Palestina. Għax li kien hekk, Ġużeppi Flavju, li semma ħafna rqaqat ta' dak iż-żmien, ma kienx sejjer ma jsemmihomx.

U issa, la ġejna f'dan, anqas il "għasel iswed u magħqud li joħroġ mis-siġar, li daqs kemm hu ħelu, biex jixorbuh, iħalltuh bl-ilma", li semma Patri Curci, ngħid għalija, qatt ma smajt bih kemm domt hemm-ekk. (U domt hemm erbat ijiem sewwa: tlettaxer sena neqsin tliet xhur). U għax Patri Curci ma sem-miex x'siġar huma li jagħmlu dan l-għasel? U kif issa li hemm il-Lhud, ma ssemma xejn li qegħdin jagħmlu xi ras il-miel minn għasel tajjeb bħal dan?

Minn dan li għedna jidher li l-għidut li san Ġwann kien jiekol il-ġirâdi (u jixrob il-għasel) huwa improbabli kemm jista' jkun..

Fejn huwa l-għelt — Il-fehma tiegħi hija li dak il-kliem huwa *żball ta' kopista*. Ejja naraw flimkien kif aktarx kien l-oriġinal.

Il-kliem li għedna l-ewwel: *U iklu kien ġrâd u għasel xôri*, bil-lsien tal-Palestina li jixbah ħafna lil Malti, kien bejn wieħed u ieħor hekk: *W-akâlu kân ġrad m'għasel xôri.*

Issa, fil-Palestina u t-Transġordanja, dak iż-żmien u issa wkoll, irġiel f'rashom jilbsu ħaġa li jgħidulha akâl. Ikun bħal ħabel, mitni għal tnejn, donnu kawwâra, u ħarqa tal-qoton jew tal-għażel (u dażżmien ġiè li tkun tal-ħarir) imrebbgħa; jitnu l-ħarqa, it-tinja minn rokna għal rokna, li tiġi bħal *trijanglu*, jixħtuha fuq rashom, u jilbsu fuqha l-ħabel magħmul kawwâra, biex iżżommilhom bih.

Mela, l-kliem oriġinali li kien hemm fl-Evanġelju, naħseb jien li kien hekk: *W-akâlu kân x r a t , m'għażel Xûri,* li tfisser: *U l-akâl tiegħu* (ix-xidd ta' rasu) *kien* (*qfieli*) *taċ-ċraret tal-għażel tas-Surija.*

Hekk, il-kliem jiġi naturali, u ma hemm ebda *improbabiltâ*. L-Evanġelista kien qiegħed jitħaddet fuq kif san Ġwann kien liebes (libsa tas-suf u ħżiem tal-ġild), u baqa' jgħid kif kien liebes f'rasu wkoll: m'hux qaleb fuq x'kien jiekol. Ma kienx hemm għal fejn. Kien jiekol dak li jagħtuh in-nies li jaqsmu

x-xmara minn fejn kien qiegħed ixandar hu.

Mela, aktarx li dan kollox. San Ġwann kien liebes bħal ma jilbsu n-nies tar-raba — il-Fellaħin — fis-sajf il-Palestina, daż-żmien ukoll: bħal franella twila sal-pxiexen tas-saqajn, ħżiem tal-ġild, jew terħa, u f'rashom akâl. Tas-sew li san Ġwann aktarx ma kienx iħabbar fis-sajf, imma fir-rebbiegħa, għal ħabta li n-nies kienet tielgħa lejn Ġerusalem, għal festa tal-Għid il-Kbir, imma dik in-naħa tal-Palestina, ma' tul il-Ġurdan, mill-Baħar ta' Tabarija sal-Baħar il-Mejjet, dejjem sajf. Fejn semmejt l-ewwel, il-Ħoġla, fejn kien iħabbar san Ġwann, qiegħed qisu: elf, mitejn u disgħin pied (1,290) 'l isfel minn wiċċ il-baħar Mediterran. Is-sħana li tagħmel hemm tal-biża'. Tinsiex li jien għedt li aħna għomna hemm f'xi t-tmienja ta' fil-għodu fis-27 ta' Diċembru, jumejn wara l-Milied, jiġifieri fl-aqqall tax-xitwa. Għal hekk san Ġwann kien liebes kif jilbsu l-Fellaħin fis-sajf.

BEN JEĦUŻA.

MIRJAM IN-NASRIJA

Kien fl-aħħar tax-xahar ta' Nisan. Il-għelieqi ta' madwar l-erba għorof li minnhom kien magħmul ir-raħal ta' Nasra kienu iħaddru bil-ħaxix, u bejn il-ħaxix, xewwiexa ward; u fuq il-ward friefet jittajru. Ġewwa s-siġar taż-żebbuġ, tal-ġewż u tal-għargħar, il-għasafar ipespsu, telgħin u neżlin, mill-art għas-siġar u mis-siġar għall-art, iġorru il-frak tal-ħaxix niexef u xi malluta suf tan-nagħaġ, ħalli jagħmlu l-bejta.

Quddiem għorfa mill-għorof taħt id-dell ta' dielja tħaddar, kien hemm mara twila, irqiqa bajdanija, taħsel il-ħwejjeġ ġewwa ħawt tal-ħaġar. Togħrok u togħrok u terfa' l-biċċiet tal-ħwejjeġ, tħares lejhom biex tara ndafux, u terġa' togħrokhom fl-ilma, bir-rmied tal-lissija.

"Joxwa!" sejħet il-mara. U kif qalet hekk ħareġ mill-għorfa tifel ta' xi disa' snin, liebes bħal qmis twila u mħażżem bi ħżiem tal-ġild; irqajjaq u bajdani, xagħru twil u qastni, u għajnejh suwed, bħal ommu xorta waħda. "Hawn, mâma!" weġibha. "Mur sal-għajn u ġibli ġarra ilma", qaltlu. U s-sabi qabad il-ġarra u telaq lejn il-għajn, fuq ruħu u ħafif bħal berqa.

Mirjam, il-mara, fetħet in-nifda tal-ħawt u ħalliet l-ilma joħroġ. Għasret il-ħwejjeġ u reġgħet xeħtit-hom fil-ħawt u sadditu mill-ġdid bis-saddieda. Is-sabi wasal bl-ilma dak il-ħin u beda jferragħ fil-ħawt mill-ġarra. F'daqqa waħda waqaf, u qabad iħares naħa oħra, fejn xi erba' subien kienu għaddejjin, jgħajtu u jitħaddtu bejniethom.

"Xi ġralek?" staqsietu ommu. "Dawk sejrin!" weġibha bil-ħatfa. "Ħa l-ġarra! Ħa l-ġarra, ħa mmur magħhom!" "Imma fejn?", staqsiet hija kif qabdet il-ġ a r r a. Is-sabi rafa' idu, irqiqa u bajda, ġiegħlha tmejjel rasha lejh u qalilha xi ħaġa f'widnejha. "Mela, la tmurx" weġbitu.

"Mâma, ħallini mmur! Ħallini mmur!" newwaħ it-tifel. "Oh..." qalet Mirjam kif għaqqdet idejha ma' xulxin. "Mur, mela mur! Inti taf xogħlok!" U t-tifel telaq jiġri għal wara s-subien l-oħra u Mirjam baqgħet tħares lejh sakemm għab wara ħarġa siġar tas-safsâf.